

RHIF YMCHWIL GYMDEITHASOL:
83/2016
DYDDIAD CYHOEDDI:
20/12/2016

GWERTHUSIAD O RAGLEN ESTYN

Cyfnod 2: Astudiaeth Weithredu – Ffurf Strwythurol ac Ymarfer Gweithredol Esgyn

CRYNODEB

1. Cyflwyniad

- 1.1 Ym mis Mawrth 2015, cafodd Wavehill ei gomisiynu gan Lywodraeth Cymru i gynnal gwerthusiad o Raglen Esgyn. Gan gychwyn ym mis Ionawr 2014, dyluniwyd y rhaglen i ymateb i Gynllun Gweithredu ar gyfer Trechu Tlodi 2013 Llywodraeth Cymru ac, yn fwy penodol, i'r ymrwymiad i ddarparu 5,000 o gyfleoedd hyfforddiant a chyflogaeth i bobl sydd mewn aelwydydd heb waith hirdymor¹ erbyn diwedd 2017.
- 1.2 Mae Rhaglen Esgyn yn gweithredu mewn naw o ardaloedd cyflenwi, yn seiliedig ar 12 o Glystyrau Cymunedau yn Gyntaf² ledled Cymru. Ym mhob ardal gyflenwi recriwtiwyd timau bach o Fentoriaid i ymgysylltu ag oedolion o oedran gweithio sy'n byw mewn aelwydydd sydd heb waith yn y tymor hir. Mae cyfranogwyr cymwys yn cymryd rhan yn y Rhaglen yn wirfoddol, ac mae'r Mentoriaid yn asesu dyheadau'r cyfranogwyr o ran gwaith, hyfforddiant

¹ Mae aelwyd heb waith yn golygu aelwyd lle nad oes neb sy'n 16 oed neu'n hŷn mewn swydd. Gallai'r aelodau hyn fod yn ddi-waith neu'n anweithgar. Gallai aelodau anweithgar fod yn rhai sydd heb fod ar gael i weithio yn sgil ymrwymadau teuluol, ymddeoliad neu astudio, er enghraifft, neu efallai nad ydynt ar gael i weithio yn sgil salwch neu anabledd (ONS 2014)

² Mae cyfanswm o 52 o Glystyrau yn cwmpasu'r cymunedau mwyaf difreintiedig (10 y cant) yng Nghymru.

neu addysg a'u helpu i ddatblygu cynlluniau (gweithredu) datblygu personol i strwythuro eu camau tuag at waith. Caiff cyfleoedd hyfforddiant a gwaith addas eu nodi wedyn.

- 1.3 Mae'r Mentoriaid yn nodi'r cyfleoedd hyfforddiant a gwaith ar lefel leol. Ar lefel genedlaethol, gwahoddwyd adrannau Llywodraeth Cymru, cyrff cyhoeddus ac eraill i ehangu'r gronfa swyddi a'r cyfleoedd hyfforddiant a allai fod yn addas yn lleol ar gyfer pobl sydd heb waith yn y tymor hir; mae'r rhain yn cynnwys Byrddau Iechyd Lleol, Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig, a chyfleoedd oddi mewn i Raglenni Addysg a Sgiliau.

Cwmpas a Nodau'r Gwerthusiad

- 1.4 Mae i'r gwerthusiad ddau nod troswaol:

- (i) Asesu sut cafodd y rhaglen ei sefydlu ym mhob un o'r naw ardal gyflenwi a sut mae'n cael ei gweithredu;
- (ii) Darparu arwydd o'i heffeithiolrwydd o ran helpu cyfranogwyr i ganfod gwaith neu ymgymryd â gweithgareddau a fydd yn hwb sylweddol i'w rhagolygon.

- 1.5 Caiff y gwerthusiad ei gyflenwi dros dri chynnod, gyda'r cynnod cyntaf yn canolbwyntio ar ddeall y model rhesymeg cynhenid sy'n sail i Esgyn. Canolbwyntia'r ail gyfnod ar weithrediad y Rhaglen; hynny yw, sut y sefydlwyd y Rhaglen ym mhob ardal a pha brosesau a ddefnyddir. Bydd y trydydd cynnod yn adolygu effeithiolrwydd y Rhaglen o ran cyflawni ei chanlyniadau arfaethedig, gan gynnwys dadansoddi'r costau a'r buddion a ddaw i ran cyfranogwyr.

Dull Gweithredu

- 1.6 Roedd y gwaith ymchwil yn cynnwys

- Cyfweiliadau â chynrychiolwyr rheoli'r rhaglen er mwyn casglu safbwyntiau ar gynnydd y Rhaglen hyd yma a'r gwersi a ddysgwyd.
- Adolygu systemau monitro ym mhob ardal gyflenwi i nodi pa ddata penodol sy'n cael ei gasglu, sut caiff ei storio ac i ba raddau y mae modd defnyddio'r data i ddilyn trywydd taith a chanlyniad cyfranogwr.
- Ymweliadau safle â phob ardal gyflenwi i gael dealltwriaeth o'r model cyflenwi a ddefnyddiwyd ym mhob ardal a deall sut mae Esgyn yn cydweddu â darpariaethau eraill yn yr ardal drwy gyfweild â Mentoriaid Esgyn a Rheolwyr Clystyrau.
- Arolwg ffôn a gynhaliwyd â 105 o gyfranogwyr Esgyn a fu'n ymwneud â'r rhaglen dros y chwe mis blaenorol, er mwyn holi am eu sefyllfa o ran gwaith cyn cael unrhyw gyswilt ag Esgyn a'u hargraffiadau a'u profiadau cyntaf o'r rhaglen.
- Arolwg ffôn o ddeg o gyflogwyr sydd â chyfranogwyr Esgyn ar leoliadau profiad gwaith neu mewn rolau parhaol yn eu sefydliadau. Roedd yr arolwg yn archwilio sut y daeth y

cyflogwyr yn ymwybodol o Raglen Esgyn i gychwyn a'u profiadau o ymwneud â chyfranogwyr Esgyn a'u cyflogi.

2. Canfyddiadau allweddol

- 2.1 Mae Rhaglen Esgyn yn targedu cyfres o ardaloedd lleol sydd ag amrywiaeth eang o nodweddion. Yn sgil hyn, dyluniwyd model cyflenwi'r Rhaglen â llawer o hyblygrwydd ac mae hyn wedi galluogi iddo addasu i amgylchiadau lleol a chadw'r dull o ganolbwyntio ar yr unigolyn.

Sail Resymegol

- 2.2 Mae trechu tlodi yn parhau i fod yn un o flaenoriaethau pennaf Llywodraeth Cymru ac o ystyried y dystiolaeth sylweddol sy'n dangos cyswllt rhwng bod heb waith a thlodi, y mae digonedd o gyfiawnhad dros ymyrraeth polisi o'r natur hon. Er bod perthynas amlwg rhwng diweithdra a thlodi, y mae tystiolaeth gynyddol hefyd o dlodi mewn gwaith. Mae pwyslais y Rhaglen ar gyfleoedd a frocerwyd yn genedlaethol, yr ystyrir eu bod yn cynnig cyfleoedd gyrfa cryf, yn dangos bod Esgyn, yn rhannol o leiaf, yn ceisio mynd i'r afael â'r her economaidd-gymdeithasol hon sy'n gynyddol amlwg.

Adnoddau

- 2.3 Mae Esgyn yn gweithredu ar gyllideb gyfyngedig. Ym mwyafrif yr ardaloedd cyflenwi, gwnaeth y Rhaglen ddefnydd effeithiol o'r llwyfan a gynigir gan Glystyrau Cymunedau yn Gyntaf. Roedd model cyflenwi'r rhaglen yn rhagweld y byddai'n dibynnu ar y Clystyrau ar gyfer hyrwyddo, atgyfeirio ac ymgysylltu, a chaiff hyn ei adlewyrchu yn yr ardaloedd cyflenwi i raddau amrywiol.
- 2.4 Mae'r staff a ddyrannwyd i'r Rhaglen yn bennaf yn adlewyrchu'r dyraniadau a awgrymwyd yn y cynllun busnes (sef dau Fentor/Brocer i bob Clwstwr), gyda staff ychwanegol i'w gweld yn unig pan fo'r ardal gyflenwi wedi'i hehangu, neu pan fo Clwstwr yn arbennig o fawr. Mae'r lefel hon o adnoddau i Raglen sy'n darparu cymorth dwys yn ymddangos yn ddigonol, er i'r cyflogwyr ddweud y byddent yn gwerthfawrogi lefel uwch o gymorth. Ymhellach, mae'r lefel hon o adnoddau yn golygu lefel uwch o risg o ran dilyniant. Gall colli un aelod o staff danseilio'r gwaith o gyflenwi'r Rhaglen yn sylweddol.
- 2.5 Pwysleisiai'r cynllun busnes bwysigrwydd cyfleoedd a frocerwyd yn genedlaethol. Mae eu nifer, eu hystod a'u perthnasedd i gyfranogwyr Esgyn wedi cynyddu wrth i'r Rhaglen fynd rhagddi. Yn ôl y Mentoriaid, canfyddiad y cyfranogwyr o gyfleoedd cenedlaethol yw eu bod yn swyddi sydd â rhagolygon gwaith/gyrfa cryf, sy'n ychwanegu at eu gwerth canfyddiedig. Ond y mae dosbarthiad y cyfleoedd gwaith yn bell o fod yn unffurf: tra bo dwy ardal gyflenwi

yn llawn o gyfleoedd a frocerwyd yn genedlaethol, ychydig iawn sydd mewn nifer o ardaloedd.

Gweithgareddau

- 2.6 Dyluniwyd Rhaglen Esgyn i ddibynnu'n helaeth ar atgyfeiriadau gan sefydliadau eraill, a dyma yw'r achos. Mae perthnasoedd gydag asiantaethau atgyfeirio allweddol fel Canolfannau Gwaith lleol wedi cryfhau wrth i'r Rhaglen fynd rhagddi. Er hynny, mae ansawdd yr atgyfeiriadau yn dibynnu ar berthnasoedd unigol, sy'n amrywio'n fawr o un Ganolfan Waith i'r llall, yn ogystal ag o un Hyfforddwr Gwaith i'r llall. Mae o ba sefydliad/rhaglen y deillia atgyfeiriadau eraill i'r Rhaglen yn amrywio'n fawr rhwng yr ardaloedd cyflenwi.
- 2.7 Ffactor arall sydd o gymorth i ymgysylltu ac atgyfeirio yw'r ffaith bod Esgyn yn seiliedig yn y gymuned. Mae ardaloedd cyflenwi lle mae'r cyfleusterau yn seiliedig mewn lleoliadau amlwg sydd â nifer o bobl yn cerdded heibio, yn elwa fwyaf o gyswllt ad hoc wrth i rai gerdded i mewn neu gyfeirio eu hunain.
- 2.8 Ystyrir bod meithrin ymddiriedaeth yn hanfodol i lwyddiant y Rhaglen ac mae pob Mentor yn sicrhau bod hynny'n flaenoriaeth wrth greu cyswllt cychwynnol â chyfranogwyr. Bu'r cysylltiad â'r Clwstwr, a'r diffyg cysylltiad â darpariaeth gwasanaeth brif ffrwd, a natur wirfoddol yr ymgysylltu, oll o gymorth yn hyn o beth.
- 2.9 Mae'r dull o fynd ati i ddatblygu ymddiriedaeth hefyd yn gyson iawn â'r arfer o ddefnyddio dull o ganolbwyntio ar yr unigolyn. Mae'r cyfranogwyr yn gwerthfawrogi'r dull hwn a gallu'r Mentoriaid i ymwneud â hwy mewn ffordd anffurfiol.

Cynlluniau Gweithredu

- 2.10 Mewn rhai ardaloedd, mae cynlluniau gweithredu yn elfen ganolog o fodel cyflenwi Esgyn; mewn ardaloedd eraill, y mae'n elfen sy'n fwy ymylol. Teimlai rhai Mentoriaid ei fod yn rhoi pwysau gormodol ar gyfranogwyr, a theimlai eraill ei fod yn hanfodol er mwyn nodi nodau.

Cyfleoedd Hyfforddiant a Gwaith

- 2.11 Mae'n aml ar gyfranogwyr Rhaglen Esgyn angen cymorth am 12 mis neu fwy er mwyn eu helpu i symud ymlaen tuag at weithio. Caiff y cyfranogwyr hyn eu cyfyngu'n aml gan rwystrau lluosog i gael gwaith. Mae integreiddio â darpariaethau lleol eraill yn galluogi'r Mentoriaid i froceru ar gyfer elfennau eraill o gymorth os oes blaenoriaethau/rhwysterau uniongyrchol y mae angen mynd i'r afael â hwy cyn y bydd modd archwilio cyfleoedd gwaith, hyfforddiant neu wirfoddoli.

- 2.12 Sefydloedd yr ardaloedd cyflenwi lwybrau addas at gyflogaeth a hyfforddiant. Yn y rhan fwyaf o ardaloedd cyflenwi, dwedir nad yw'r cyflogwyr lleol yn ymwybodol eu bod yn recriwtio cyfranogwyr Esgyn am eu bod fel arfer yn cael eu dethol drwy'r farchnad agored. Yn yr ardaloedd eraill, mae cyflogwyr lleol yn gyffredinol yn cynnig cyfleoedd lleoliad gwaith lle y gallai'r cyfranogwyr symud ymlaen at swyddi parhaol gyda'r cyflogwyr hynny.
- 2.13 Ardaloedd sydd wedi'u hynysu mwy yn ddaearyddol, neu sydd â chyfyngiadau o ran hygyrchedd, sydd fwyaf tebygol o gyfeirio at heriau wrth nodi cyfleoedd addas i'w cyfranogwyr.
- 2.14 Rhoddir gwerth uchel i gyfleoedd a frocerwyd yn genedlaethol mewn lleoliadau lle y maent yn chwarae rôl sylweddol a dwedir eu bod yn destun cenfigen ymysg Rhaglenni eraill. Ond y maent yn dueddol o fod fwyaf amlwg yn y lleoliadau mwyaf hygyrch lle y byddai, yn baradocsaid, ragor o gyfleoedd hyfforddiant a chyflogaeth ar gael yn lleol. Mae hyn yn arwain at sefyllfa lle y teimla rhai ardaloedd fod ganddynt ormodedd o gyfleoedd, ac ardaloedd eraill yn wynebu heriau wrth nodi nifer ddigonol o gyfleoedd addas i'r cyfranogwyr.
- 2.15 Roedd cyllid ychwanegol/amgen ar gael i'r Mentoriaid drwy'r Gronfa Rwystrau. Mae'r Gronfa Rwystrau yn darparu adnodd hygyrch i Fentoriaid i'w cynorthwyo i oresgyn unrhyw rwystrau sylweddol y mae unigolyn yn eu hwynebu wrth gael gwaith neu symud tuag at waith. Mae'r holl Fentoriaid yn gwerthfawrogi'r Gronfa Rwystrau yn fawr, ac mae'r ffaith ei bod yn hyblyg ac yn hawdd manteisio arni yn arbennig o bwysig. Golygai hyn y datblygodd y Gronfa Rwystrau i fod yn offeryn ymatebol iawn a all ymateb i rwystrau wrth iddynt godi. Cafwyd cydnabyddiaeth ehangach o'i heffeithiolrwydd, wrth i ddarpariaethau eraill fod mor barod i atgyfeirio at y cynnig fel ffordd symlach o gael cymorth na'u darpariaeth eu hunain.

Integreiddio Gweithgareddau

- 2.16 Yn y mwyafrif o ardaloedd, mae Rhaglen Esgyn wedi cydweddu'n dda â'r ddarpariaeth bresennol. Mynegwyd pryderon ymysg staff cyflenwi yn sgil cyflwyno Cymunedau am Waith, er bod y pryderon yn dechrau lleihau wrth i'r gwaith o gyflenwi Cymunedau am Waith fynd rhagddo. Yn ôl tystiolaeth anecdotaidd, mae nifer yr atgyfeiriadau yn yr ardaloedd cyflenwi wedi cynyddu ers lansio'r Rhaglen, a gallai hynny fod yn adlewyrchu eu bod yn cydweddu'n agos a bod eglurder rhwng y ddwy strategaeth ymyrraeth.

Cymorth Ar Ôl Cael Gwaith

- 2.17 Yn bresennol, nid yw'r cymorth i gyfranogwyr wedi iddynt gael lleoliad gwaith a/neu swydd wedi'i ddiffinio, yn rhannol oherwydd yr heriau o gynnal cyswllt â chyfranogwyr unwaith eu bod mewn swydd. Cymysg oedd adborth y cyflogwyr yn y gwaith ymchwil, ac mae'n

awgrymu, unwaith y mae canlyniad addas wedi'i sicrhau, mai cyfyngedig yw gallu'r Mentoriaid i gynorthwyo cyfranogwyr a/neu gyflogwyr i helpu cyfranogwr i gadw eu swydd, efallai yn sgil cyfyngiadau yn ymwneud â chapasiti.

Safbwyntiau Cyfranogwyr

2.18 Ar y cyfan, mae'r cyfranogwyr yn gadarnhaol ynglŷn â'r cymorth a gawsant drwy'r Rhaglen. Bu cyfran uchel yn ddi-waith yn y tymor hir neu heb fod wedi gweithio erioed, ac ychydig ohonynt a fu'n ymwneud â mentrau blaenorol i'w cynorthwyo i gael gwaith. Awgryma hyn fod Esgyn yn effeithiol ar greu cyswllt â'r rhai sy'n anodd eu cyrraedd. Yn achos y cyfranogwyr hynny a fu'n ymwneud â Rhaglenni cymorth blaenorol, mae'n well gan fwy na thri chwarter y dull a ddefnyddir gan Esgyn. Yng nghyfnod nesaf yr ymchwil, bydd yn bwysig dadansoddi i ba raddau y caiff y canfyddiad o werth Rhaglen Esgyn ei drosi yn y pen draw i ganlyniadau cyflogaeth barhaus.

Oliver Allies
Jessica Irving

Adroddiad Llawn ar gael fan hyn: < <http://gov.wales/statistics-and-research/evaluation-lift-programme/?lang=cy>>

Barn yr ymchwilwyr a fynegir yn yr adroddiad hwn, ac nid barn Llywodraeth Cymru o anghenraid.

I gael gwybodaeth bellach, cysylltwch â:

Semele Mylona

Yr Isadran Ymchwil Gymdeithasol a Gwybodaeth

Gwasanaethau Gwybodaeth a Dadansoddi

Llywodraeth Cymru, Parc Cathays

Caerdydd, CF10 3NQ

E-bost: semele.mylona@wales.gsi.gov.uk